

A Kerényi-levelezéséből

K Ö Z Z É T E S Z I S Ü M E G I G Y Ö R G Y

1. KERÉNYI KÁROLY LEVELEI VÁMOS IMRÉNEK¹

1. Kerényi Károly Vámos Imrének, 1957. augusztus 19.

Ascona, 1957. 8. 19.

Kedves Vámos Imre,

júl. 18-ai levelét utánam küldték Rómába, de azután az a furcsa dolog történt vele, hogy egész válaszra váró levélpaksamétámmal együtt kiesett a zsebemből egy szép estén Ostiában – a faluban – egy fuvarozó vállalat emberei találták meg, s a vállalat a cím alapján visszaküldte – ma kaptam meg hiánytalanul az egész levélsomót.

Így azt a kívánságát, hogy Hesse jubileuma² alkalmából írjak róla a Látóhatárban, nem is kell már megtagadnom. Ezt Ön miatt nem szívesen tettem volna meg. De nem hallgathatom el, hogy Hesse vérszegény kis megnyilatkozása – felszólításra! – a magyar forradalom alkalmából s teljesen magába fordult nyilvános nyöszörgései ugyanakkor, amikor az egész nyugati világ forrongott és lázongott a forradalom után következő budapesti események miatt, legfeljebb arra késztenének, hogy az ilyen „alanyi költő”-egzisztencia csődjéről írjak. De legyünk-e ünneprontók? Én személyesen azért sem tettem volna szívesen, mert mostanáig valóban a barátság egy neme kapcsolt össze vele.³ Viszont helytelennek tartom, hogy magyar folyóirat egyáltalán foglalkozik még írásaival, amelyek Thomas Mann vagy az újabb magyar költői irodalom színvonalát távolról sem érik el. Az Irodalmi Újság megemlékezése⁴ szerény, magát nem ünnepeletető költőről különösen naiv – és fölösleges volt. Mintha a marbach-i kiállítás nem Montagnolából⁵ kapta volna az anyagát, mintha Martin Buber személyében nem jelentéktelenebb ember tartotta volna az ünnepi beszédet, mint az ünnepelet maga, mintha Zürichben nem ismételték volna meg a Thomas Mann-ünneplést pusztá behelyettesítéssel, mintha nem alapítottak volna Hesse-díjat, hogy a dr. h. c.-ról⁶ ne is beszéljünk, amely azóta rányomódik a remete levélborítékaira! Azonban: de vivis nil nisi bene.⁷

Az Írószövetség tagságát⁸ szívesen fogadtam el, s remélem, még állhatok a Látóhatárnak s az Irodalmi Újságnak is rendelkezésére. Híve és tisztelője

Kerényi Károly

(Gépirat, autográf aláírással. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – 3. 2. 1 – Bt – 123/melléklete/3 /299. Ezentúl: ÁBTL)

*

2. Kerényi Károly Vámos Imrének, 1957. szeptember 9.
Herrn Imre Vámos
Red. „Látóhatár”
München 1
Postfach 650

Ascona, 57. 9. 9.

Kedves Vámos Imre,

köszönöm nagy bizalmát, de valóban úgy van: aki nem tud kínaiul, ne bíráljon kínaiból való fordítást. S ha én azt mondom, hogy nem tudok kínaiul, az ebben az esetben nem könnyű szabadkozás, hanem komoly akadály. Az Ágner-féle fordítás,⁹ amely a tőlem megindított Officina-sorozatban jelent meg, nincs birtokomban. Én már nem is láttam. Előttem fekszik a német nyelvterületen híres Richard Wilhelm-féle fordítás (40. 000 példány). Hatvanykn¹⁰ forrásai között tudatosan nem szerepel, s a vele való összehasonlítást ő maga már eleve elhárítja, a „német homályra” való általános hivatkozással:¹¹ olyan előítélet, amelyet nem osztok, de nem is tartok döntőnek. Hogy döntsek azonban én, amikor a Hatvany-féle fordítás harmadik sora így hangzik: „Nemlét: Ég és Föld forrása”. Wilhelm fordításában, aki mégis a kínai nyelv és kultúra professzora volt Frankfurtban a legjobb időben: „„Sein” lenne ich den Anfang von Himmel und Erde”. Ez nem árnyalati különbség, hanem különbség „Lét” és „Nemlét” között. Kínailul nem tudván, azt sem tudom, hogy jöhet létre ilyen különbség fordítások között. Tehát valóban teljesen képtelen vagyok a fordításról írni.¹² Hogy ne is mondjam, milyen ár volna, ha azt mondanák: az egyik öregúr kritizálja a másik öregúr ártatlan mulatságát. Ki-ki a maga mesterségét folytassa.

Meleg üdvözlettel

híve K. K.

(Postai levelezőlapon írógéppel írt levél, autográf aláírással.)

*

3. Kerényi Károly Vámos Imrének, 1957. november 18.
Herrn J. Vámos
Postfach 650
München 1
Germania

Roma, 1957. 11. 18.

Kedves Vámos Imre,

néhány hónap óta gondolok már egy cikkre a Látóhatár számára. Sajnos, itt s dec. elejéig nem tudom megírni. Talán jövő év elejére. De itt van, épp most beszéltem vele, Pongrácz Mihály.¹³ Ő ugyan halálra csiszolhatja novelláit, és soha nincs megelégedve velük. Pedig még azon kívül is van olvasásra érdemes kézírata, amit minap beküldött.¹⁴ Sohasem tudtam meg, miért süllyedt el az Unwillkürliche Kunstreisen¹⁵

ismertetése tőle. Szigorúsága önmagához, úgy tűnik nekem, mindinkább példátlan lesz. Dec. elejéig vagyok itt: Via A. Marin u. 5. Gianicolo.

Üdvözli tisztelő híve

K. K.

(Kézírással írt levél, postai levelezőlapon.)

*

4. Kerényi Károly Vámos Imrének, 1958. január 28.

Ascona. 1958. jan. 28-án

Kedves Vámos Imre,

kérem, ne vegye rossz néven, hogy megtisztelő soraira csak ma tudok válaszolni. Bizonyára hallotta, hogy Bécsben voltak előadásaim¹⁶ – nem éppen a szomszédban.

Azt nem kell ismételtnem, mennyire szívesen támogattam – amennyiben az, amit én tehettem és mondhattam, támogatás volt – a Látóhatárt, amióta ismerem. Annyira megismernem azonban, amennyire valakinek egy folyóiratot ismernie kell, aki annak szerkesztőbizottságához tartozik, eddig nem sikerült. Egyszerű – nem személyes, hanem tárgyi – választ nem nyert kérdés maradt számomra az, hogy miért nem jelent meg az ismertetés az Unwillkürliche Kunstreisen-ről. Amit Pongrácz Mihály írt róla, ide adta elolvasni, s be is küldötte a Látóhatárnak. Hogy hivatottabb vagy többoldalú ismertetést is el lehetett volna képzelni, az nem kétséges. Ha nyelvi túl tömör volt, biztosan fel lehetett volna lazítani. S legutóbb (ez csak példa, nem sérelem számomra) Hatvany Bertalan fordításáról jelent meg két (vagyis nem egy), igaz, hogy híg, de viszont semmivel sem hivatottabb megbeszélés.¹⁷ S a kérdést most nem is először teszem fel: mi volt a kifogás vagy a szempont, amely, úgy látszik, Pongrácz változatos sikerű kísérleteit is kiszorítja a folyóiratból? Katolicizmus, múlt századi híg racionalizmus, vagy mind a kettő? Ez kérdés, nem kritika.

Egy másik kérdés, mely már nem a Látóhatárt illeti, de amelyre talán tudna feleletet adni: Mi az oka annak, hogy Márai, aki hozzám (nem barátilag, mert véletlenül nem találkoztunk soha) korban és átélte, felelősegteljes komoly humanizmusban a legközelebb áll, sem ebben, sem más szerkesztőbizottságokban tudtommal nem szerepel?

Hangsúlyozom, e kérdések tárgyilagosak, minden személyes szempontból mentesek, a híg megjelölés is csak tükör vagy hasonló ellentéte, de talán mégsem fog csodálkozni, ha feleletet várok, mielőtt a magam részéről felszólítására válaszolnék.

Igaz nagyrabecsüléssel üdvözli

K. K.

(Gépirat, autográf aláírással. ÁBTL – 3. 2. 1. – Bt – 123/melléklete/3 !304)

*

5. Kerényi Károly Vámos Imrének, 1958. február 17.

Ascona, 1958. február 17-én

Kedves Vámos Imre,

nem vagyok biztos benne, hogy Márai Sándor vonakodását magyarul publikálni, amikor a magyar nyilvánosság korlátozott lehetőségei kivétel nélkül, ideális vagy nem ideális alapon, de valamiképpen mégis szövetkezett csoportoktól függenek, helyesen értelmezi-e „második emigrációnak”. Ez inkább az első emigráció folytatásának látszik, amikor olyanok is lepolgározták Márait, akik ma a Látóhatár vagy az Irodalmi Ujság számára lehetségesek. Persze nem mindenki olyan érzékeny a polgárok közül mint Márai – vagy megbocsátóbb, s eszébe sem jut egy bocsánatkérő gesztust azoktól elvárni, akik mégiscsak nyakig belészaladtak a pártoskodásba. Márai magatartásának az én szememben nagyobb az emberi méltósága: ezt szeretném – közelebbi értesülések nélkül is – az ő mentéségre mondani.

Ami engem illet, nagyon kérem, hogy ne minősítsék második emigrációnak, ha alapos meggondolás után nem óhajtok a szerkesztőbizottságban szerepelni. Ez nem jelenti azt, hogy ne olvassam, s alkalom adtán – ugyanúgy mint eddig – ne támogathatnám akár írásaimmal is szívesen a Látóhatárt. S ezt talán nagyobb erkölcsi súllyal is fogom tehetni a közös magyar ügy érdekében, ha szorosabban egyik szövetkezéshez sem tartozom.

Fogadja változatlan nagyrabecsülésem kifejezését.

Régi híve

Kerényi Károly

(Gépirat, autográf aláírással. ÁBTL – 3. 2. 1. – Bt – 123/melléklete/3 /305)

*

6. Kerényi Károlyné Vámos Imrének, 1959. március 23.

Ascona, 1959. március 23.

Kedves Vámos Imre,

tekintve, hogy férjem Itáliába utazása reggelén kapta meg levelét, rám hagyta a mellékleteket, hogy küldjem el a Látóhatárnak, ideje nem volt már az írásra folyton úton lévén, nem tud onnan válaszolni.

Megbízatom arra is kiterjed, hogy a legteljesebb mértékben megnyugtassam afelől, hogy semmi neheztelés vagy eltávolodás nem áll fenn, változatlan rokonszenvvel kísérik úgy az uram, mint a család többi tagja figyelemmel munkásságukat. Az egyetlen ok, amiért nem hallottak róla, a minden idejét igénybe vevő munka, melynek eredményéről képet ad a mellékelt prospektus. A mythológiai mű második kötete¹⁸ karácsonykor jelent meg, de azóta is, egész elutazásáig szüntelenül dolgozott.

Így, remélem, eloszlattam gondjait, fogadja nagyon barátságos üdvözetemet

Kerényi Károlyné

Melléklet: 1 kiadói prospektus

1 fénykép

(Gépirat, autográf aláírással. ÁBTL – 3. 2. 1 – Bt – 123/melléklet/3 /306)

7. Kerényi Károly Vámos Imrének, 1961. július 29.
 Herrn Imre Vámos
 Red. Látóhatár
 Postfach 650
 München 1
 Germania

Róma, 1961. 7. 29.

A Th. Mann-K. K. levelezésből¹⁹ való közlés kérésére most ennyit: lehetetlen. Közlés esetén kiadói és szerzői-jogi megtorló lépések várhatók.

Kerényi Károly

(Postai levelezőlapon autográf. ÁBTL – 3. 2. 1 – Bt – 123/melléklete/3 307)

Kerényi Károly itt közölt levelei bizonyosan csupán csak egy része a Látóhatár egyik alapító szerkesztőjével és kiadójával, Vámos Imrével folytatott levelezésének. A Vámos szerkesztette lapról – és utódjáról, az Új Látóhatárról – egyöntetű véleménynek tűnik Borbándi Gyula minősítése: „A második világháború utáni nyugati magyar irodalom legszínvonalasabb és legjelentősebb orgánuma”.²⁰ Talán ez a meggyőződés is tükröződik abban, hogy Kerényi Magda a férje műveinek „kivonatos bibliográfiájába”²¹ az emigrációs magyar folyóiratokból (Nemzetőr, Irodalmi Ujság stb.) csak és kizárólag a Látóhatárban és az Új Látóhatárban megjelent írásokat vette föl.

A Látóhatárban megjelent első Kerényi írás a naplóból 1947. március 25.–1948. március 26. közötti évből kiemelt részletek. A korábban migrénes²² Kerényi a saját, megszenvedett tapasztalataival alátámasztva írja le a migrénes természetrajzát: „Ez a migrénes tragédiája: hallatlan élesség a testi és szellemi érzékelésben, túlérzékeny észrehevés, meztelenül látás s a bölcs türelem hiánya ugyanakkor”.²³ Néhány fontos megállapítása a gyakorlati életből leszűrt tapasztalatait összegzi: „a leggonoszabb indulatok közül való az irigység. [...] A kívülről való várás iszonyúan elszívja az életet. Csak belülről szabad várni, ha még lehet. [...] Annyira álmodozók vagyunk („Mi Magyarok”!), hogy álunk még inkább álmódás, mint más népeké?”. Gulyás Pál halálának tizedik évfordulóján a költő-barát kiadatlan verseivel és leveleivel tiszteleg, s idézi föl az emléket.²⁴ A *világ kezdetéről* című könyvrészlete után közölt, „korunk legnagyobb humanistáját”, Thomas Mannt búcsúztató írása talán a legfontosabb a Látóhatárban megjelentek közül. Megállapítja, hogy „1832. március 22-én egy korszak véget ért, mert Goethe meghalt. 1955. augusztus 12-én Thomas Mann halálával egy korszak vége. [...] Most az a korszak ért véget, az egész nyugati emberiség számára, amelyben Thomas Mann még ott volt, s amelyben még mi is, amíg európai magyarok lehetünk otthon, s mióta magyar európaiak vagyunk idekint, tanúknak tudtuk őt és írónknak, mint egyetlen nem-magyar írórt sem rajta kívül”.²⁵

Sajátos és különös, hogy a Vámos Imrének írott fenti Kerényi-levelek nagy részben nem a lapban megjelenő írásokkal foglalkoznak, hanem inkább a meg nem jelentekkel

(Pongrácz Mihály írásainak hiányolása,²⁶ 3., 4.). Határozottan, elutasító hangon közli, hogy nem járul hozzá a Thomas Mannal folytatott levelezéséből való közlésre (7.). Hermann Hesse 80. születésnapjára Vámos írást kért Kerényitől, s ő levelei elvesztésével s azzal utasítja el, hogy az ünnepezt csupán csak „vérszegény kis megnyilatkozásra” volt képes a „magyar forradalom alkalmából” (1.). Hatvany Bertalan *Tao Te King* fordításáról szólva is erősen kritikus hangot üt meg s ugyancsak elhárítja, hogy a kötetről ő írjon a lapnak (2., 4.). A Magyar Írók Szövetsége Külföldön tagságát „szívesen fogadtam el” írja Vámosnak, (1.) ám azt is leszögezi: „nem óhajtok a szerkesztőbizottságban szerepelni” (5.), vagyis nem fogadja el a Látóhatár szerkesztőbizottsági tagságára szóló fölkérését. Néhány korporációban vállalt ugyan tagságot²⁷, és szerzőként munkatársa több magyar emigráns folyóiratnak, de valószínűleg rengeteg utazása, egyetemi elfoglaltságai és művei ki- és újrakiadásainak töméntelen teendője mellett nem maradt már ideje. „Az emigráns közéletben nem vett részt” – állapította meg Borbándi. Kerényi szinte számon kéri Vámoson, hogy az őhöz „felelősségteljes komoly humanizmusban” legközelebb álló Márai egyetlen szerkesztőbizottságban sem szerepel.²⁸ Márai érzékenységre utalva mutat rá azokra, akik Márait „lepolgározták”.

A Látóhatár közlési gyakorlatáról kritikus és számonkérő Kerényi hangütés valószínűleg egyedi és szokatlan az ő levelezésében. Diszharmonikus viszonyt mutat a Látóhatár szerkesztőjével, azzal a Vámos Imrével, aki a Szabad Európa Rádió munkatársaként a Janus álnevet használta.²⁹

2. KERÉNYI KÁROLY ÉS KERÉNYI MAGDA LEVELEI KOVÁCS ALADÁRNAK

Kovács Aladár (1908–1979) író, szerkesztő, dramaturg, 1944-ben, a Szálasi hatalomátvétele előtti 80 napban a Nemzeti Színház igazgatója. Az 1948-as emigrálása után Münchenben „mindinkább a publicisztika felé fordul”³⁰. Dolgozott a *Hungária* és az *Új Hungária* lapoknál és a Szabad Európa Rádiónál (1951–1953), majd a párizsi rádió magyar adásánál. 1955-től Bécsben élt, ahol a nyugati emigráció egyik szellemi centruma, fontos levelezője,³¹ a *Nemzetőr* német kiadásának szerkesztője, a szerkesztőség szürke eminenciása volt.³²

Az itt közölt levelek az ő, tekintélyes mennyiségű dokumentumot is tartalmazó írásos hagyatékában maradtak meg, a bécsi Nemzeti Könyvtárban.³³

A Kerényi házaspár kapcsolatban volt a *Nemzetőr* című emigráns magyar folyóirat néhány munkatársával. Kerényi Károlynak írásai jelentek meg a *Nemzetőr*-ben, tehát szerzőként, munkatársuként volt érdekelt, s tartott kapcsolatot a szerkesztőkkel, vagy azok egy, az írásaival kapcsolatban illetékes részével.

A Kerényi-levelek a közölendő írásaival és kapcsolataikkal vannak összefüggésben. A két nyelven, magyarul és németül író Kerényi leszögezi, (1.) nem kis büszkeséggel, öntudatosan jegyzi meg „hogy a magyarul legjobban beszélő idegenben élők közé tartozom, viszont a legjobban németül írók közé is”. Mindebből következik az is, hogy szerzőként nagyon gondosan, a legapróbb részletre is kiterjedő figyelemmel

javítja és kéri korigálni az írásaiban pontatlan szedés miatti hibákat (2.). A *Nemzetőr* főszerkesztőjének, Tollas Tibornak szóló Kerényi levélben a lapban megjelenő interjújára (Melléklet 1.) hivatkozik, és saját maga pontosítja műveinek a bibliográfiáját, azért „hogy a magyar fiatalok végre egy megbízható bibliográfiát kapjon a könyveimről” – írja (5.).³⁴ Az interjúja korrektúrájakor került föl élesen egy megváltoztatott jelzős szerkezettel kapcsolatos („antiszemita örület” helyett „antiszemita hullám”-ot szedtek) határozott tiltakozása (6.). Ám Kerényi kemény visszautasítása ellenére sem az ő fogalmazásában jelent meg a jelzős szerkezet.

Az addigi pályáját, tudói törekvéseit fölmérő beszélgetés valószínűleg kompenzáció a szerkesztőség részéről, mivel a bibliográfiáját Kerényi határozott kérésére sem közölte a lap. A Kerényi összeállította, addig megjelent írásainak jegyzéke már időbelisége miatt is csupán részleges lehet. Teljesebbet ad immár az egész életműről 1977-ben Kerényi Magda.³⁵ A Kerényi maga készítette és az özvegye által összeállított bibliográfiák közt lényeges különbség, hogy a szerző a fiatal emigráns magyaroknak elsősorban a könyveire akarta fölhívni a figyelmet, míg Kerényi Magda a lezárult életmű egészére tekintettel a szakfolyóiratokban (pl. Egyetemes Philológiai Közöny stb.) megjelent írásokat is fölveszi, ám az irodalmi lapok közül csak a legfontosabbakat (Válasz, Magyar Csillag). Az emigráció folyóirataiból csupán a müncheni *Látóhatárban* és *Új Látóhatárban* megjelent írásait. Más magyar emigráns orgánumban (Irodalmi Ujság, *Nemzetőr* stb.) megjelentekből egyet sem. Noha a *Nemzetőrben* is fontos Kerényi-írások kaptak helyet, mivel a szerkesztőség tudatosan törekedett arra, hogy „Kerényi professzor világviszonylatban is első helyen álló irodalmi munkásságából a jövőben olvasóinknak is bemutassunk valamit”.³⁶ Az első nagyobb írás a „Svájban élő nagy humanista tudóstól” *A verdasioi Magyar Madonna*,³⁷ ebben a festmény középkori magyar vonatkozásait tárta föl. A *Tibet a magyar szellemi életben* címűben Kőrösi Csoma Sándorról emlékezik meg, aki „álomképektől hajszoletan” kutatott Tibetben,³⁸ hogy „ott rokonokat, az eredetet, a többi magyart lelheti meg”. Kőrösi Csomáról, a „magyar nemzeti ideálról” szóló írásához Kerényi fényképét és Kőrösi Csoma Sándor „szobája a zanglai lámakolostorban” fotóját is hozza a lap.³⁹ Bartók Béla *Cantata profanája* elemzésében⁴⁰ a művet, a „profán kantátát” nevezi „hitvalló ének”-nek, a „kivonulás, az exodus dalá”-nak. Amennyiben egyetemi és tudományos elfoglaltságai (utazások stb.) lehetővé tették, s ideje is engedte, akkor szívesen vállalt előadásokat fiatal magyar egyetemisták összejöveleiben. A menekült magyar diákok pozszai (Olaszország) találkozásán elhangzott előadásán kifejtette,⁴¹ hogy az „idegen országban, amelybe minket a történelmi kényszerűség vetett”, a beilleszkedés és továbbélés „kétféle formát vehet fel: az asszimiláció vagy az integrálódás formáját. [...] Az asszimilálódással együtt jár [...] az elszakadás saját történelmi hagyományunktól”. Az integráció parancsa az, hogy „illeszkedjünk belé az új környezetbe, fogadjuk el az ország törvényeit – de ne asszimilálódjunk. [...] Amit reális módon tehetünk ez: tökéletes kétnyelvűséggel, a magyar nyelv el nem felejtésével s egy másik hozzátanulásával tágitani a magyar létet s vele az alapját, a magyar sorsot, amelyhez a bujdosó sorsa régtől fogva hozzátartozik. [...] Egy pátria szinte nem is elég, kell még egy máso-

dik is! És nem elég a második sem, ha előttem lebeg ’népek hazája, nagy világ’! De feladatunk elég. S ha nem vállaljuk ezt a feladatot, nem vonul be akkor az európai szellemtörténetbe a magyar forradalom kényszerű-szükségessége nyomán – valami egészen új, ami még nem is volt?”. A kereszténységről, mint „magyar sorselemlről”, s ennek és a magyar nyelvnek, a költőknek (a címadó Vörösmartyra, Kölcseyre, Németh Lászlóra hivatkozik) a sorstágító funkciójáról, fontosságáról beszél. S konkrétan utal a *Mi a magyar?* kötetben megjelent Babits summázatra: „A második világháború előtti korszakban felmerült a nemzeti sajátság kérdése, a nemzeti kiválóságé, hogy mi is hát a magyarság faculté maitress-e,⁴² Babits Mihály azt felelte: a költészet”.⁴³ Két évtizeddel korábban, még az emigrációja vállalása előtt Kerényi is fölveti a kérdést: *Mi a magyar?*⁴⁴ (Melléklet 2.). „Magyarnak lenni: sors. Sors: nem a kihúzható jószerecske értelmében, hanem a végzetes megkötöttségben”. Kijelenti, hogy a „magyar sors látója már századok óta nem az államférfi, hanem a magyar író. A magyar ifjúság legegyszerűbb útja a magyar szellemiség felé: olvasni a magyar irodalmat”. Kerényi végkövetkeztetése közel van az általa húsz évvel később idézett babitsi axiómához. A pécsi előadás leírt változata első fejezetének a Hazádnak rendületlenül... címet adta, amelynek a második tagja lett a pozzei előadás címe: Rendületlenül. Kerényi Károly az 1950-es évek végén, 60-as évek legelején foglalkozott legintenzívebben az 1956-os forradalom utáni emigráns magyarság létével kapcsolatban fölmerülő kérdésekkel – elsősorban valószínűleg a fiatalok találkozóin,⁴⁵ konferenciákon⁴⁶ elhangzott előadásaiban és az azokat követő beszélgetésekben. A norvégiai Trysilben, a „magyar evangélikus egyetemisták első találkozásán”⁴⁷ elhangzott előadásáról Cs. Szabó László így számol be: itt „dobta be Kerényi Károly ámulatomra – mert zseniális villanás volt – a diaszpóra eszméjét. Értsétek meg, nem földönfutó emigránsok vagytok, ’hazátlan bitangok’; új zsidó nép vagytok: diaszpóra. [...] Van Tórátok, a magyar irodalom, ragaszkodjatok hozzá körömszakadtáig. Balassi, Csokonai, Berzsenyi, Petőfi, Arany, Ady, Babits”.⁴⁸ Két évvel később ugyanezen kérdésben, ezzel egybehangzóan így írta: „Diaszpóratudattal mindent meg kell tenni, hogy idekint a magyarság tradícióit ápoljuk”.⁴⁹ 1962 decemberében így fogalmaz: „Magyarország idegen kézben van. Ha a diaszpóra nem volna, az egész magyarság, maradék nélkül idegen kézben volna. [...] Az egész magyarság érdeke az, ha legalább egy tizede őrt áll a valóság tisztánlátása mellett. [...] Egy anyagilag erős diaszpóra az országnak legbiztosabb támasza és tartaléka”.⁵⁰ S még a kérdéskör itteni lezárásaként egy tömör megfogalmazású, kissé indulatosan helyreigazító nyilatkozatát is ide számítjuk. „A magyarság ma két részből áll: a szétszóródott és a szét nem szóródott magyarságból, a diaszpórából s a megszállás alatt tartott magyarságból. Az egyik éppen olyan fontos, mint a másik. A diaszpóra magyarsága a földhöz nyomott – de a saját földjéhez nyomott – magyarság őre, tartaléka és potenciális segítése, s a feladata az, hogy ez legyen. Hogy legyen, s nem, hogy a Vasfüggönyön át vitázzon, beszélgessen. Legyen: szellemiekben és anyagiakban minél erősebb, s ne vesztesse idejét arra, amit a földhöz nyomók taktikából éppen óhajtanak. A magyarság már csak így lehet *magya*, hogy mi is vagyunk. Az egész magyarságért vagyunk, és teszünk és nem fecsegünk”.⁵¹

A Nemzetőr a továbbiakban is figyelemmel kísérte Kerényi Károly munkásságának alakulását. *Magyar írók és tudósok műhelyében* cím⁵² alatt elsőként arról számolt be 1963 januárjában Asconából, hogy sajtó alá rendez egy Görög alapfogalmak kötetet, és azon műveit önálló kiadványba, amelyek közvetlenül nem antik tárgyúak, Tiszeni íróasztal – *Tissener Schreibtisch* címen.⁵³ „A Tessiner Schreibtisch nyomtatásban⁵⁴ tanúskodik érdeklődésének kiterjedt dimenziójáról.”⁵⁵ Egy magyar emigráns neki címzett nyílt levelére⁵⁶ válaszolva leszögezi, hogy diaszpórában vagyunk. „A magyar szellemi örökség hordozásában és továbbításában mienk, a szabad szétszórásban élőké a nagyobb feladat. [...] Az összefüggések megvalósítása csak szellemi lehet. [...] Könyvtárak, magyar nyelvi tanfolyamok, magyarságot kutató tudományos intézetek kelleneek.”⁵⁷ Mindehhez még kijózanítóan hozzáteszi: „amire valóban szükségünk van – befelé fordulásra, s szétszóródtok összetartására, nagy belső következmények felismerésére és megvalósítására”. E nyílt levélre és általában a levelezésre jellemző lehet, hogy „másképp ír levelet Kerényi, ha a magyaroknak szól. Mintha akkor mindig az elsősegélyt nyújtók hangján beszélne, a legeslegesítő teendőket kiabálná oda.”⁵⁸ A „magyar politikai emigráció első átfogó akciójának” minősített *Kiáltvány az Emberi Jogok Éve alkalmából a magyar nép és a béke érdekében* című állásfoglalás aláírói között⁵⁹ találjuk a nevét. „Cseh-Szlovákia lerohanása a kibocsátás időszerűségét csak fokozta”, szögezi le a lap, és közli a 10 pontban összefoglalt követeléseket: 1. Magyarország szuverenitásának a helyreállítása, 2. gyülekezési szabadság, 3. sajtószabadság, szabad tájékozódás, 4. hitélet szabadsága, 5. politikai foglyok szabadon bocsátása, 6. idejét múlt elméletek bilincseitől megszabadítani a gazdaságot, az üzemek demokráciájának helyreállítása, mezőgazdasági reform, 7. a család védelme, 8. öregek, rokkantak szociális ellátása, 9. útlevélhez való jog, kiutazási korlátozások megszüntetése, 10. önrendelkezés joga, Duna-völgyi integráció, magyar kisebbségek (szomszédoknál) egyenjogúsítása. Kerényi aláírása azt jelenti, hogy a magyar ügyet, kiállást a magyar szabadságért, a hazáért tenni minden körülményekben parancsát ő mindig hiánytalanul vállalta.⁶⁰

Kerényi Magda⁶¹ levelei egészen más tónusúak, mint a Nemzetőrben is publikáló, szerzőként levelező férjéé. Ő szívesen gondol vissza a két lányával együtt a Kovách Aladárral töltött bécsi napjaikra, az „enyhén melankolikus emlékezésre” utal, Krúdy idézését emlegetve, (3.) majd rövid életrajzával fölhívta a figyelmet Lénárd Sándorra,⁶² akivel kapcsolatban azt is megjegyzi, hogy „én őt buzgón térítem Nemzetőr-hitre”. Azután Szabó Magda könyvét, a *Freskót* emlegeti, és Németh László németül⁶³ megjelenő *Iszonyát* (bevezetője Kerényi Károlyé) ismertetésre javasolja (4., 7.). S egy Németh Lászlóval⁶⁴ kapcsolatos félreértés⁶⁵ tisztázását nyomatékkel kéri⁶⁶ két levelében is azért, hogy „úgy Németh László, mint Kerényi Károly szerzői tekintélye a külföldi magyarság előtt sértetlenül álljon” (9.). Németh László regényének „méltatlan ismertetését”⁶⁷ olvasva Kerényi Magda tollat is ragad, és higgadtan megcáfolja a V. P. monogram mögé rejtőzködő szerző vitatható állításait a Németh László regény kvalitásairól. S végül, egyetértőleg idézi a Neue Züricher Zeitung és a Der Monat folyóirat elismerő könyvismertetését a könyvről.

Kerényi Károly és Kerényi Magda – a Nemzetőrnek, a lap szerkesztőinek írott levelei a saját munkájukra, írásaik sorsába és a magyar emigráció létevel kapcsolatos, az 1956-os magyar emigráció számára létfontosságú problémákkal foglalkozó írásaikra irányítják a figyelmet. Kerényi erről a kérdéskörrel az emigráns magyar folyóiratok közül talán legtöbbször a Nemzetőrben nyilatkozott meg.

1. Kerényi Károly Antalnak,⁶⁸ 1958. augusztus 8.

Ascona, 1958. 8. 8.

Kedves Antal,

itt küldöm a fordítást, amelynek a ténye igazán meghiúsult, az okvetlenül szükséges javításokkal. A német szöveg rendkívül tömör volt, s a téma (vallástörténet, kultúrtörténet együtt) nem könnyű. Aligha lehetett volna ilyen rövid idő alatt jobbat csinálni. De a magyarság nem lehet tökéletes. Ezért – s a Züricher Zeitunggal szemben való kötelezettségem miatt is – hozzá kell fűzni a végére illesztett megjegyzést. Én még mindig tartok arra, hogy ma a magyarul legjobban beszélő idegenben élők közé tartozom, viszont a legjobban németül írók közé is – nem volna jó, ha a német stílusomat hinnék a magyarnak.

Kérlek tehát, csináld nagy gonddal a korrektúrát, s küldd esetleg expressz ezt a szöveget még Münchenbe, amint én is expressz küldöm Neked, fáradságodat szívből köszönve

K.K.

(Gépirat, autográf aláírással. ÖNB, KA 161.)

*

2. Kerényi Károly Csizmadia Zoltánnak,⁶⁹ 1958. szeptember 4.

Herrn Zoltán Csizmadia

Redaktion „Nemzetőr”

Wien I.

Postfach 485

Ascona, 1958. 9. 4.

Kedves Cs. Z.,

a beküldött cikkben a 4. lapon felülről a 8. sor végén egy írógépelési hiba van, amelyet okvetlenül kérek kijavítani:

Nem „von jedem persönlichen Schreiben zu *versuchen*”, hanem „zu *verschonen*” a helyes.

Köszönet előre is, üdvözlettel

K.K.

(Írógéppel írt postai levelezőlap, autográf aláírással, ÖNB, KA 39/4.)

*

3. Kerényi Károlyné Kovách Aladárnak, 1960. január 9.

AUSTRIA

Ill.mo Dott.re Aladár KOVACH

Mayerhofgasse 4. II. 9.

WIEN IV.

Mitt.:

Maddalena Kerényi

ASCONA

Casa del Sole

Ascona, 1960. január 9. Casa del Sole

Kedves Kovách Aladár,

még nincsen egészen egy hete, hogy részeltetett bennünket a csodálatos Krúdy-időzésben. Nem lett volna teljes a Bécs-élmény enélkül, mert hiszen az egésznek az alapja az enyhén melankolikus emlékezés volt, Krúdy műfaja, és hogy Maga ezt olyan finoman megérezte, és emléktetett az emlékezőre, még tömörebbé tette, ünnepebbé varázsolta a mi életalkímiánkat. Hogy aztán időnként szertelenek és hangosak voltunk, az onnan jön, hogy amennyire én beléhúztam a lányaimat a saját életvizeket kotyvasztó üstömbe, úgy lendítettek belé ők néha engem friss, átlátszó elemükbe.

Itt várt minket hazatértünkkor a teljes karácsonyi tabló: kissé poros, mennyezetig érő, díszekben ragyogó fa, a kandallón és zongorán az újévi kártyák, néhány el nem rakott ajándék, köztük 3 kötet Krúdy. A fehérlábú Gaálné-ba rögtön belélapoztam, mielőtt becsomagoltam volna a tulajdonosának Zürichbe. De szívesen olvastam volna végig, ha időm lett volna!

Károlyomtól csak egy lap van Amsterdamból, amin jó mulatást kíván Bécshez, Oslóból nyilván nem tudta elhatározni, hova írjon, így holnap egyszerűen haza fog érkezni. Eljutunk majd a húsvéti szünetig, amíg minden családtag keresztül-kasul elmesélte egy hét élményeit. – Ez a melléklet egyszerűen „Hommage a Vienne”, le kellett írnom, hogy nekiállhassak az élet normális folyásának. Nem hinném, hogy jó valamire, vegye úgy, mint levelet, ami minden igény nélkül van írva.

Szeretettel üdvözli

Kerényi Károlyné

U.i. Szerb Antalné⁷⁰ barátnőmtől jött 2 év után frech-derűs⁷¹ levél, amiben megírja, hogy Kodály a gyászév leteltével megnősült, neje 23 éves, és állítólag útban van a Kodály-baby. Krúdy-s dolog ez is.

(A Kerényi ház, a Casa del Sole rajzával nyomtatott levélpapíron gépirat, autográf aláírással, oldalt kézírással: meleg üdvözlettel Kornélia és Lonci. ÖNB, KA 29.)

4. Kerényi Magda Kovách Aladárnak, [1960. december vége (?)]

Kedves Ali,

most én olyan kivételesen rendezett állapotba kerültem az írást illetően, hogy megengedhetem magamnak a luxust, nyomban válaszolni. Sorjában tehát: A mi csodadoktorunk Dr. Lénárd Sándor⁷² egy igazi, valódi szerióz⁷³ orvos, bakterlámpáról nem tudok, pedig azt hiszem, mindent ismerek életének utolsó 12 évéről, ámbar Lénárd is praktizált Sao Paoloban 48–49-ben, de akkor az volt a huncutság, hogy valami kirakat-brazilt kellett szereznie az ismert nosztrifikálási⁷⁴ zűr leplezésére. De aztán vett egy darab őserdőt Délen, és avval együtt egy patikát, úgyhogy most a patikajoggal gyógyíthat, ámbar főtevékenysége annak a darab őserdő-tisztásnak a kulturális felemelése. Róla is lehetne írni egy kis tárcát, talán egyszer megteszem, és főleg munkatársnak kellene megnyerni. Néha olvasni tőle a konkurens cégnél, az I.U.-ban,⁷⁵ de én őt buzgón térítem Nemzetőr-hitre, és nekem mindent elhisz. Ez az ember 8 éves korában elkerült Magyarországról, Bécsbe, majd az Anschluss után Rómába, és onnan 48-ban Brazíliába. Az uram migrénjét ő szüntette meg, ez hervadhatatlan érdeme. Köszönöm szépen a Szabó Magdát, közben éppen a legújabb számban olvashattam is róla,⁷⁶ így talán tárgyaltan a róla szóló cikk, de azért megírom, és kötelezettség nélkül elküldöm két nyelven. Nem tudom, Loránd továbbította-e illetékes helyre az uram kérdését, hogy Németh Laci „Iszony” – „Wie der Stein fällt”-ről méltóképpen meg kellene emlékeznie a lapnak. – Volna két témám, az egyik ugyancsak egy könyvismertetés volna, habár egyúttal „causerie”⁷⁷ is, ha létrehozom, beküldöm, és ez is kötelezettség nélkül értendő. Mi is folyton emlékezünk az egy évvel ezelőtti csodálatos bécsi hétre. Talán húsvét táján sikerül valami, amikor egy diáktalálkozó lesz a közelben. Bizony a legszebb volna, ha az uramnak valami titulus bibendi⁷⁸ adódna egy bécsi útra, amibe a család is belekapaszkodhatna, de ilyesmit nem lehet kieroszakolni, örülni kell, ha élünk, és egészségesek vagyunk.

Kellemes ünnepeket és boldog Újévet kíván

Magda Kerényi

(Bocsánat! Az aláírás alatt beszéltek hozzám, ezért a konfuzió⁷⁹)

(Gépirat, autográf aláírással. ÖNB KA)

5. Kerényi Károly Tollas Tibornak, 1961. május 8.

Ascona, 1961. 5. 8.

Kedves Tibor,

a legutóbb már Neked elküldött interjú-szöveg a teljes szöveg volt. Ehhez nekem most nincs több mondanivalóm. Sokkal fontosabbnak tartom, hogy a magyar fiatalok végre egy megbízható bibliográfiát kapjon a könyveimről. Azért írtam meg most magam, felvilágosító megjegyzésekkel, mint pl. a magyar „Napleányokra” vonatkozólag. Ennek a pontos kinyomtatását a Nemzetőrben nagyon kérem.

Azon kívül küldök itt egy fényképet is. Az ismeretes karikatúra – inkább: egy felületen rajzoló sikerületlen kísérlete – Thomas Mannról, ez rólam ikonográfiai szempontból teljesen értéktelen. Egy jó karikatúráról le lehet olvasni az igazi arcvonásokat: erről nem.

Kérem Aladár bátyámöcsémet, hogy egyelőre elégedjék meg ennyivel. Talán érdekelni fogja azonban ez: a pénteki előadások, amelyekre ő olyan jól emlékszik, a zürichi egyetemen ebben a nyári félévben ugyanabban az időben az auditorium maximumban ismétlődnek meg: kisebb terem nem volt elég nagy, ott adok elő, a protestáns teológiai fakultás keretében, a görög misztériumokról.

Meleg üdvözlettel öreg híved

K.K.

Kerényi Károly főbb műveinek jegyzéke

Die griechisch-orientalische Romanliteratur in religionsgeschichtlicher Beleuchtung, Tübingen 1927, új kiadás 1962-re készül

Dionysos und das Tragische in der Antigone, Frankfurt a. M. 1935

Apollon, Wien 1937, 3. kiad. Düsseldorf 1953

La religione antica nelle sue linee fondamentali, Bologna 1940, 2. olasz kiad. 1951. 3. német kiad. „Die antike Religion” címen, Düsseldorf 1952, francia kiad. Genf 1957, új német és angol kiadás 1962-re készül

Pythagoras und Orpheus, 3. kiad. Zürich 1950

Das Aegäische Fest, 3. kiad. Wiesbaden 1950

Der grosse Daimon des Symposion, Amsterdam 1942

Mythologie und Gnosis, Amsterdam 1942

Labyrinth-Studien, 2. kiad. Zürich 1950

Hermes der Seelenführer, Zürich 1944

Töchter der Sonne, Zürich 1944, olasz kiad. Torino 1949; a magyar kiadás, „Napleányok” címen, amely Budapesten 1947-ben anélkül jelent meg, hogy szerző a fordítást átnézhette volna, nyelvi és tárgyi félreértései miatt használhatatlan

Bachofen und die Zukunft des Humanismus, Zürich 1945

Die Geburt der Helene, samt humanistischen Schriften aus den Jahren 1943–45, Zürich 1945

Prometheus, Zürich 1946, 2. kiad., zsebkönyv, Rowohlt, Hamburg 1959

Der göttliche Arzt, 2. kiad. Darmstadt 1956, amerikai kiadás, „Asklepios” címen, New York 1959, angol kiad. London 1960
 Niobe, neue Studien über antike Religion und Humanität, Zürich 1949
 Miti e Misteri, Torino 1950
 Die Mythologie der Griechen, 2. kiad. Zürich 1955, angol és amerikai kiadás „The Gods of the Greeks” címen 1951,
 Pelican-zsebkönyv 1958, olasz kiad. 1951, francia kiad. 1952, svéd kiad. 1955
 Die Jungfrau und Mutter der griechischen Religion, Zürich 1958
 Stunden in Griechenland, Zürich 1952, Unwillkürliche Kunstreisen, Zürich, 1954, svéd kiadás „En konstälskares loggbok” címen 1957
 Geistiger Weg Europas, Zürich 1955
 Umgang mit Göttlichem, zsebkönyv, 2. kiad. Vandenhoeck-Reihe, Göttingen 1961
 Die Herkunft der Dionysosreligion, Köln 1956
 Vergil und Hölderlin, Zürich 1957
 Griechische Miniaturen, Zürich 1957
 Die Heroen der Griechen, Zürich 1958, angol kiad. 1959, amer. kiad. 1960, svéd kiad. 1960
 Eleusis, holland nyelvű zsebkönyv, Den Haag 1960
 Streifzüge eines Hellenisten von Homer zu Kazantzakis, Zürich 1960
 Jung-Kerényi: Einführung in das Wesen der Mythologie, 4. kiad. Zürich 1951, olasz kiad. 1948, amer. 1949, angol 1951, francia 1953
 Jung-Kerényi-Radin: Der göttliche Schelm, Zürich 1954, francia kiad. Genf 1958, angol kiad. „The Trickster” címen, London 1958
 Thomas Mann-Kerényi: Gespräch in Briefen, a levelezés teljes kiadása, Zürich 1960

(Gépirat, autográf szignóval, ÖNB, KA 39/4.)

*

6. Kerényi Károly Kovách Aladárnak, 1961. május 17.

Ascona, 1961. 5. 17.

Kedves Aladár,

soraidnak igazán megörültem, s még inkább a kilátásnak, hogy esetleg egyszer Zürichben üdvözölhetlek. Legutolsó előadásom ott, az itteni félévbeosztás szerint, július 14-én lesz. Arra ugyan semmi lehetőséget nem látok, hogy egy kötetecskét tőlem magyarul ki lehetne hozni. Én nem akadályoznám meg, s kiadóm sem. De ki adná ki magyarul? És kinek? Lassanként minden magyar tud már idekint németül vagy angolul: s ezen a két nyelven lassankint minden írásom megjelenik. Ezért volna nagyon fontos, ha egyszer teret tudnátok adni – bár ez rendkívüli dolog egy lapnál, amely nem tudományos folyóirat, (de nevelőnek nevelő!) – a teljes bibliográfiámnak.⁸⁰

A Sziget-szemelvényre nem vetek súlyt, s ha hozzátok, akkor is kértem, hogy tegyétek oda: szellemtörténeti emlék a harmincas évek Magyarországból.

Mindez nem sürgős. Sürgős, fontos és elengedhetetlen a most hozandó beszélgetés (a lap 17-én még nincs itt!) nyomdahibáinak egy, a szerkesztőség részéről való nyomatékos helyreigazítása. Nem tudom, hogy mindezek a hibák a végleges példányba is belecsúsztak-e. A mellékelt levonaton megjelöltem három mondatot pirossal, amelyet a szintén pontosan megadott javított formában teljesen le kell nyomtatni újra. A hiba a második és harmadik helyen tisztára technikai, amilyen gyakran előfordul, de azért értelemzavaró. Tehát ezeket a mondatokat is kérem még egyszer, helyesen közölni.

Másképp áll a dolog az első, nem elhibázott, hanem szándékosan megváltoztatott mondattal, vagy ha úgy tetszik: megjelöléssel. De milyen megjelöléssel. Én nem tudom elképzelni, hogy a szerkesztőségekben van valaki, aki akkor, amikor én jól meggondolva valamit leírok, azt megkérdésem nélkül megváltoztatta volna. Ez annyit jelentett volna, hogy közreműködésemről teljesen le akartok mondani. Ezt soraidból nem veszem ki. Azt sem tudom könnyen elképzelni, hogy józan magyar ma, amikor ismét szégyenkezniünk kell az összehasonlításon, amelyet köztünk s a hollandusok vagy norvégok között tesznek, ne tartaná a háborút megelőző s a háború alatt szörnyűségéig fokozódott antiszemitizmust örültségnek. Ezt a szót nagyon jól mérlegelve írtam le. Ki csúsztatta be tehát az „antiszemita örület” helyére az álszent „antiszemita hullám”-ot?

Már egyszer megtörtént, hogy abba a cikkembe, amelyben Szent-Györgyi mostani politikai naivitását kritizáltam,⁸¹ de a háború alatti érzületét dicsértem, egy olyan sajtóhiba csúszott, amely – kis változtatással a szövegen mintha véletlenül történt volna – ezt az érzületet is megbélyegezte. Utóvégre a szedőnek is van véleménye, s ha nyilas csirkefogó, mint ebben az esetben valószínűleg, akkor orvul megváltoztatja a szöveget. Ez volt már akkor is a feltevésem. Most ez megerősödött, és nagyon ajánlom nektek, csináljatok rendet a nyomdában, mert még megérhettek egyet s mást! Melegen üdvözöl

K.K.

(Gépirat, autográf szignálással, ÖNB, KA 39/4.)

7. Kerényi Magda Kovách Aladárnak, 1961. szeptember 19.

Ascona, 1961. szept. 19.

Kedves Aladár,

köszönöm kedves, kimerítő levelét és a Freiheitskämpfereket. Sajnos tele lévén a ház vendéggel és én magam különféle sürgős feladatokkal, most csak ijedten egy szót szeretnék írni, ha még elcsípem vele Lorándot, bár félek, hogy lekésem róla. Ugyanis a „Freskó”-t⁸² én még annak idején Bécsben személyesen átadtam Lórinak,⁸³ Maga nem lévén éppen otthon. Még volt is olyan kis aggódó érzésem, hogy talán mire hazaér Párizsból, elfelejtődik a dolog, de mivel együtt laknak, mégis praktikusabbnak találtam a személyes átadást, mint a postára bízni a dolgot, ami mindig hely-

telen okoskodás. Ha azonban nem találják meg, vagy Lóri már kivándorolván becsomagolta a holmiját, és nem lehet utánanézni, nagyon kérem, írja meg, mert akkor feltétlen és bocsánatkérések között beszerezem. Lévén nyugati kiadású könyv, biztosan lehetséges lesz. Abba a szektába tartozom, ahol a könyvekkel szemben a legnagyobb tisztelet uralkodik, különösképpen a kölcsönkértekkel szemben.

Most tehát csak ennyit, szíves üdvözlettel

Magda

U.i. Lorándnak, ha még elérhető, jó utat és szerencsés kezdést kívánok!

(Gépirat, autográf aláírással, ÖNB, KA 39/4.)

*

8. Kerényi Magda Kovách Aladárnak, 1964. november 18.

Ascona, 1964. nov. 18.

Kedves Aladár,

Igyekszem még Zürichben elérni, mert Ella már a második lapon sürget, segítsen kideríteni ennek a szerencsétlen „Megszakított elbeszélés”-nek a rejteyét. Kéri a lap teljes számát is, mert ő csak a kérdéses oldalt kapta meg, azt viszont két helyről is. A lapot fél is adom, de magyarázattal még mindig nem tudok szolgálni, mert a Maga leveléből nem derül ki, miként került a szerkesztőségbe annak az írásnak a kézírata vagy nyomtatott szövege, mely Németh László név alatt jelent aztán meg, holott nem attól a Németh Lászlótól származik, akire az ugyanazon oldalon közölt tanulmány vonatkozik. Hogy létezik-e egy másik ilyen nevű „író”, arról még Ella sem tud, mi meg még kevésbé. (Itt megemlítem, hogy a Magyar Híradó legújabb számában egy humoreszk keretén belül, Kőváry megemlíti, hogy a készülő vicclap karikaturistája Németh László, „persze nem azonos az Iszony szerzőjével”, akivel egy karikaturistát nyilván sokkal kevésbé tévesztettek volna össze, mint egy novellaszerűség szerzőjét, ha pláne egy tanulmánnyal van egy lapon leközölve, mely az Iszony szerzőjéről szól.) Amikor azt írja: „...reflektálnék néhány tényre; csupán ennyit ír aláhúzva „Én a jelzett írást, kefelevonatban személyi postával s üzenettel, jóval a megjelenés előtt elküldtem Budapestre, Ellának”. Ha viszont soha választ vagy megerősítést nem kapott, mi volt a biztosíték arra, hogy Ella valóban megkapta a postát és üzenetet? Ha megkapta volna, miért volna ennyire meglepve és megdöbbenve, ő is és Laci is, ennek a nem Németh Lászlótól származó írásnak a láttán? Valami magyarázatot és természetesen a félreértés reparálását mégiscsak kellene kapniuk Némethéknek. Hogy ez minél hamarabb megtörténjék, írtam a Freiheitskämpfer felelős kiadójának, Tibornak, okt. 29., akinek éppen evvel az ügyel kapcsolatban amúgy is tartoztam válasszal egy májusi levelére.

Senkinek fájdalmat nem akartam okozni (igazán nem természetem), már csak azért sem, mert a méltatlanság mégiscsak Németh Lászlót és Kerényi Károlyt, nem pedig a szerkesztőséget érte, mely méltatlanságot próbáltam és próbálom ezzel a levél-

lel is rendbe hozni. Mindennek azonban semmi köze sincs 25-30 év előtti szellemi kapcsolatokhoz. Villámfény első bemutatója... „pénteki” Kerényi órák ... még említeni se szabad a szóban forgó szerencsétlen írást ezekkel a tényekkel kapcsolatban. Teljesen igaza van: „Amit írok, az megmarad. Túlél minket”. Ám ha az akar túlélni minket nevünkbe, amit nem magunk írunk?!

Baráti üdvözléssel
Kerényi Magda

(Gépirat, autográf aláírással, ÖNB, KA 39/4.)

*

9. Kerényi Magda Kovách Aladárnak, 1965. február 3.
Ascona, 1965. február 3.

Kedves Aladár,

november 28-án Zürichbe írt levelemre nem kaptam választ, és az az ügy se nyert azóta elintézését, amelyről őszi levelezésünkben szó volt. Említett levelemben arra kértem – és az már akkor egy megismételt kérés volt –, hogy a Freiheitskämpfer közöljön egy helyreigazítást, amely világosan eloszlatja azt a kételyt, hogy a „Megszakított elbeszélés” című írás attól a Németh Lászlótól származna, akiről az ugyanazon lapon közölt Kerényi-tanulmány szól. Azt is megírtam, hogy Némethéket bántja ez a dolog, és Némethné engem már kétszer is megkért, járjak közbe a szerkesztőségnél, hogy ne kelljen a szerzői jogvédő irodához fordulniuk. Ezen kívül a tapintat is megkívánja, hogy úgy Németh László, mint Kerényi Károly szerzői tekintélye a külföldi magyarság előtt sértetlenül álljon. Németh Ella nemrégén érkezett leveléből idézem a következőt: „...szeretném a dolgot a szerzőin (Szerzői Jogvédő Iroda) kívül úgy elintézni, hogy egy két soros nyilatkozatban jelezzék, hogy a Kerényi N.L. tanulmányával egyidőben közölt novella írója nem az a Németh László, akiről Kerényi Károly írt. Ha erre megkérné őket, akkor nem engedek kellemetlenkedni nekik, bár igen furcsa, hogy épp a Károly tanulmánya fölé került egy másik Németh László novellája.” Nem tehetek mást, mint újra megkérem Magát én is, hogy tegye közzé a helyreigazítást, és küldjön el nekem belőle két példányt, melyekből egyet továbbíthatok Némethéknek.

Az uram is, én is ismertettük az ügyet Radnóczy Tónival, aki szintén úgy vélekedik, Magát kell megkérnünk a dolog tisztázására. Ennek a levelemnek a másolatát elküldöm neki is.

Szíves üdvözléssel
Kerényi Magda

U.i. Levélírás közben érkezik a Freiheitskämpfer januári száma, melyben nagyon helyesen egy Karinthy Cini (Ferenc) írás elé a szerkesztőség egy pársoros felvilágosító

szöveget helyezett, melyből kiderül, hogy a szerző Karinthy Frigyes fia. Sokkal nagyobb szükség van ilyen felvilágosításra azonos nevű szerzők esetén.

(Gépirat, autográf aláírással, ÖNB, KA 47.)

*

10. Kerényi Magda Tollas Tibornak, 1975. február 2.

1975. febr. 2.

Kedves Tibor,

úgy tudom, hogy a DONAU-BOTE-ban még nem jelent meg ismertetés a Hesse–Kerényi levelezésről. Már hónapokkal ezelőtt elküldte nekem ez a nagyon kedves bécsi úr – magyarból költeményeket fordító – a mellékelt kis ismertetést, avval, hogy közöljem, ahol akarom. Azt gondoltam, hogy talán a Donau-Bote hozhatná, de Magát kérem meg, hogy adja tovább, ha jónak látja, mert így egyúttal Magának is és Majának⁸⁴ is szeretettel kívánhatok minden jót. A levelezésem olyan állapotban van, hogy félek, sohasem érem utol magam. Dr. Kerpelynek is egy fél éves késéssel válaszoltam. Elnyel a sok munka Károly dolgain és azokon, amikből létfenntartom magam, vagyis próbálom ezt tenni.

Szeretettel üdvözli

Magda

A méltatás szerzőjének címe: Dr. Claudius KERPELY
Seilerstätte 13 IV. 36
A – 1010 WIEN I.

(Gépirat Magda Kerényi Casa Basilio Via Signor in Croce 12 CH-6612 Ascona felülnyomásos levélpapíron, autográf aláírással, ÖNB, KA 187.)

A levél hátoldalán:

Alikám! Ma kaptam Kerényitől a kérést, és továbbítom Neked. Tegnap írtam hosszan levelet. Tóni, mint a motor dolgozik, hogy további támogatást szerezzen. Csak fő az injekciók...

Ölel szeretettel:

Két hétig ott volt Mindszenty mellett Harangozó Feri⁸⁵, nekem 30 éves jóbarátom. Bármi bizalmas dolgod volna, Ő segít. Még csendőrfőkapitány koromból ismerem Muraközből! Téged szeret és tisztel!

Tollas

(Gépirat, autográf aláírással.)

MELLÉKLET

(-th-): Európai Panoráma: **Kerényi professzor**⁸⁶

Emlékezünk rá, hogy professzor urat a Magyar Tudományos Akadémia mindjárt a második világháború befejezése után tagjává választotta, – de természetesnek tartjuk, hogy 1947-ben megtartott székfoglalója után az orosz mintára átalakított pesti akadémia keretén belül már nem fejtett ki semminemű munkásságot. Tudjuk, hogy Svájcnak, ahol professzor úr 1943 óta él, szellemtudományos akadémiaja nincs. Örömmel értesültünk arról, hogy most a Norvég Tudományos Akadémia választotta meg tagjává. Professzor úr tudományos irodalmi munkássága svájci emigrációjában német nyelvű lett, bár számos könyvét angolra, franciára, olaszra, svédre és hollandra lefordították. Professzor urat nem is ismerjük túlságosan akadémikus típusnak. Vajon miért kapta ezt a tudományos kitüntetést éppen a Norvég Akadémiától?

Talán, ha egy német nyelvű tudományos akadémia választott volna tagjává, valóban azt mondtam volna, felejthetetlen Szerb Antal barátommal: „Minden jöttét elveszi méltó büntetését.” De a norvégek választása, amely minden előkészítés nélkül, meglepetésként ért, meghat. Igazolódik régi meggyőződésem, hogy egy európai humanizmus tiszta, minden független tudományos munkát pártoló és ösztökélő atmoszférája csak a szabad kisnemzetek szellemi embereiből és intézményeiből áradhat ki. E meggyőződésből fakadt egy humanisztikus szellemű tudományos kiadványsorozat gondolata, amely 1938 júliusában egy akkor már fájdalmas gondoktól terhelt beszélgetésben lett gyakorlati tervvé. A beszélgetést első oslói látogatásom alkalmával, a vezető norvég ókortudóssal és vallástörténésszel, Sam Eitremmel folytattam. A terv az ő együttműködésével egy részben holland, részben magyar kiadónál valósult meg, mely a *Pantheon* nevet viselte. A kiadványsorozatnak az „Albae Vigiliae” nevet adtam, s ez a név a keltezés helyére is utal. Magyarra fordítva „Fehér Éjszakákat” jelent, amelyeken – ez volt a második jelentése – a humanisták könyveik felett, aggódva, de eszméiket makacsul terjesztve, virrasztanak. Sam Eitrem Norvégia német megszállása alatt tudományos műveit franciául írta. Az „Albae Vigiliae” legfontosabb füzeteit, amelyeket a német fejleményeket teljes pesszimizmussal figyelő C. G. Junggal együtt írtunk, Hollandiában már „feketén” nyomtatták. S a háború után Eitremmel együtt indult meg Zürichben az „Albae Vigiliae” új sorozata. Ezekre az időkre megy vissza Norvégiával való kapcsolatom. Nagy elégtételemmel szolgál, hogy sem a norvégek, sem a hollandok nem felejtenek könnyen. Mind a két országban könyveimet németül is szívesen olvassák, s ezen a nyelven is szívesen meghallgatnak. Erről a norvégiai diákok közül bárki könnyebben beszélhetne, mint magam, aki legutoljára a múlt szeptemberben tartottam az oslói egyetemen néhány előadást.

Az „Albae Vigiliae” sorozat szimbolikus jellegű címe juttatja eszünkbe professzor úr másik jelképes című kiadványsorozatát, a Szigetet, mely szintén a humanizmus eszméjét

képviselte és tolmácsolta abban az időszakban, amikor Magyarországon ez az eszme valóban csak szigetként élhetett. Szívesen hallanánk erről a kiadványról is.

A Sziget három kis kötete – 1935-ben, 1936-ban és 1939-ben – valóban kifejezésre juttatta mind erősebbé váló elszigeteltségemet. De nemcsak azt, hanem egy kis kör keletkezését is körülöttem. S túlzás azt mondani, hogy Magyarországon a humanizmus azokban az években csak szigetként élhetett. Minél nagyobb lett a német nyomás kívülről, s az antiszemita hullám az országban, annál több helyen kezdtek a humanizmusra úgy tekinteni, mint az utolsó szalmaszálla, amelybe még kapaszkodni lehetne. Még egyes kormányokon belül is megtörtént ez. A Comité International pour la Coopération Intellectuelle humanista-kongresszusa, amelyen többek között Thomas Mann, Huizinga, Valéry, Duhamel vettek részt, Teleki Pál kormánykodása alatt s az ő részvételével folyt le Budapesten, s nem lehet mondani, hogy felpöckölt szájjal! Az én elszigeteltségem oka nem a humanizmus volt, hanem az az elszántság, vagy ha úgy tetszik: megátalkodottság, amellyel 1930 óta a kormányhatalomtól egyoldalúan pártolt és segített ún. nemzeti tudományokkal szemben a humanizmust képviseltem. Első hosszabb görögországi tartózkodásom után, amely életem nagy fordulója volt a svájci emigráció előtt, 1930-ban tartottam a budapesti filológiai társaságban azt a hitvalló előadást, „Klasszikus-filológiánk és a nemzeti tudományok” címen, amelyben – különös érzéssel olvasom most – ilyen mondatok állanak: „Sokkal súlyosabb válságba jutott az utóbbi esztendőkből az egész művelt emberiség, semhogy minden komoly tudományos kutatónak lelkiismerete legbensőbb fóruma előtt fel nem kellett volna vetnie a kérdést, vajon kiválasztott munkaterületén a humanitás nagy közös érdekét szolgálja-e”. „De itt rögtön emlékeztetnem kell olyan rezonanciák lehetőségére is, amely egy nemzetnél nagyobb közösségből is kiválthatók, s amelyek a határokon messze túlról hívhatják felénk a szellem birodalmában azonos érdeklődésűek rokonérzését”. Vagy: „Az emberi szellem egyes képviselőiben nem lehet olyan sokoldalú, amely sokoldalúságot a lét egészének megfelelő érzékenység jelentene: különböző érzékenységek hálózata külön-külön rendszerekben tartja össze a szellemeket, akik az emberiség öntudatát alkotják.⁸⁷ Egy nemzet sem vághat el büntetlenül egyetlen szálat sem, amely ezzel az öntudattal összeköti: legkevésbé mi, akiknek ehhez az öntudathoz nem most kell még először a görög-típusú öncélú gondolkodás hídját verni... Amint nem mondhatunk le nagy zenészeinkről, akik a hangok rezonanciáján át hívják fel a figyelmet nemzetünk létére is, sem fejlődő természettudományunkról: épp úgy nem mondhatunk le a klasszika-filológia európai színvonalú műveléséről sem”. Az ókorral való sokfajta tudományos foglalatosságnak akkor még nem volt nálunk sem közös szempontja, sem összefoglaló magyar neve. Mind a kettőt én próbáltam megadni neki, többek között abban a cikkben, amelyet a „Válasz”, a harmincas évek e jelentékeny folyóirata, „Ókortudomány” címen tett közzé 1935-ben. De már 1930-ban ebben láttam a később ókortudománynak nevezett magyar klasszika-filológia ideális követelményét: „Mindannak állandóan jelenlévő, kívülről való tudása” – ez, ismétlem, az ideális, az embertől soha meg

nem valósítható követelmény volt – „ami a görög és latin nyelven az ókorból reánk maradt, amit emlékanyagban a világ múzeumai őriznek, az, ami még a görög és római föld területén fellelhető, belsejében található. A jelenvalóság a fontos: a tények tömegének eleven együtt-tartása, amennyit csak idegrendszer elbír – nem pusztán összefüggésükért, amelyet a keletkezés oksági láncolatán a történész nyomoz; nem is csupán holt önmagukért, amint a könyvek és gyűjtemények szerelmesei dédelgetik őket, hanem összefüggő önmagukért. Ilyen jelenvalóságuk – parusiájuk – az, ami létük sajátos törvényszerűségének fonalát adja kezünkbe, hogy otthon legyünk köztük, tájékozódni tudjunk világukban, egy egész valónkra kiterjedő, szinte testivé lett érzékenység ösztönös biztonságával”. A Sziget idején egy ilyen fejlett érzékenység alapján tartottam egy magyar és antik-görög találkozást lehetségesnek. Sőt a magyar szellem hozzá legközelebb eső, legmértöbb menedékének is tartottam ezt a faji alapon neki-lódult földindulásban. „És nem állíthatjuk azt sem” – ez olvasható a Válasz-beli cikkemben – „hogyan az antik világ-látásra való nagyobb megnyílás képessége szükségképpen az ókortudománnyal szakszerűen foglalkozók sajátja. Goethe és Hölderlin idejében ez a két nagy költő volt az antikvitástól legjobban megragadott, nem filológus-kortársaik. A magyar lényeg önmagára ismerését a görög lényeggel való találkozástól és egyedül ettől várhatjuk. De nem várjuk pusztán a magyar ókortudománytól attól a kiépítésétől, amelyet eddig nálunk éppen a magyar lényeg nem érintő ’magyar vonatkozások’ hajszolása miatt mulasztottak el. Ez a kiépítés feltétlenül szükséges hozzá. Mellette azonban számítanunk kell másra is: lényegességre képes magyar kortársainknak a görögösgtől való megragadottságára”. Ezen a várakozáson lehet ma mosolyogni. De senki sem fogja egészen alaptalannak tartani, aki Németh László világhódításra nekiindult regényét, az „Iszonyt”, vagy Cs. Szabó László „Halfejű pásztorbotját” végig olvassa. A norvég kitüntetés a hellenistának szólt. Én a „magyar-görögösg” számkivetésben elért sikerét látom benne.

Olvastuk azt a rövid életrajzot, amelyet Rowohltné német enciklopédiája professzor úr „Prometheus” c. kötetének függelékében közölt. Ebből a kis összefoglalásból azonban nem tűnik ki professzor úr tudományos pályafutásának minden állomása, sem pedig belső fejlődésének minden szakasza. Éppoly kevésbé abból az esszéből, amelyet a nagynevű svájci kritikus, Max Rychner „Zeitgenössische Literatur” c. kötetében 1947-ben, professzor úr első emigrációban megjelent mitológiai könyvéről írt. „Umgang mit Göttern” megjelöléssel foglalva össze őket. Szíveskedjék erről néhány szót mondani.

Azt hiszem, olvasóim – sajnos csak külföldiek, mert nem vettem észre, hogy írásaim Magyarországon volt tanítványaim nevemet nyilvánosan nem igen hangoztató körén túl is messze eljutnánk – pályafutásom állomásait és fejlődésem szakaszait könyveimből eléggé ismerik. Fő feladatomban azt tartottam, hogy a görög szellemnek, közös emberségünk szempontjából még teljesen ki nem aknázott megnyilatkozásait tolmácsoljam. A tudományos tolmácsolásról, értelmezőről, magyarázóról pedig az a véleményem, amelyet Thomas Mann-nal való levélváltásom első kiadásának az előszavá-

ban, már Asconában, 1944-ben⁸⁸ írtam le: „A tolmács, minél jobban tolmácsol, annál inkább szerv is: felvevő és továbbító szerv. Nemcsak tudatosan, hanem öntudatlanul is reagál és működik. A tolmács lénye és léte, belső szerkezete és egyéni élményei kiiktathatatlan szerepet játszanak a tolmácsolásban. Ezt a tényezőt kiiktatni nem lehet, tehát teljes megvilágításba kell állítani. Ahol a legbecsületesebb tudományos igyekezet eredményei is oly mértékben függvényei a kutató személyiségének, aki egyben tudatos megfigyelő és öntudatlan szerv is, ott nem szabad személytelenséget játszani, s azt, ami személyes, nem szabad eltitkolni”. Első, külföldön megjelent könyvem, amely 1927-ben a görög regényirodalomról szól – „Die griechisch-orientalische Romanliteratur in religionsgeschichtlicher Beleuchtung” – még a személytelen tudomány nyelvén íródott. A második, tíz év múlva, egy esszégyűjtemény, amely az „Apollon” címet viselte, s első harcos, humanisztikus könyvem volt, már önéletrajzi mű is, amelynek harmadik kiadásában belső fejlődésem majdnem húsz éve – 1932-től 1951-ig – követhető. Tisztára önéletrajzi a Horai Hellenikai – „Stunden in Griechenland” – 1952-ben s az „Unwillkürliche Kunstreisen – Fahrten im alten Europa 1952/53”, részben a „Griechische Miniaturen” 1957-ben s ismét teljesen az a bibliofil kiadású „Abenteuer mit Monnumenten”, a svájci Oltenben 1959-ben, s főképpen az a Thoma Mann-levélváltás teljes kiadása, a „Gesprach in Briefen” 1960-ban. Mindez a „Sziget” folytatása, olyannyira, hogy a „Gesprach is Briefen” bevezető elmélkedését, amely a mitológiához való viszonyomról is számot ad, egy görög szigeten, Androsban kezdtem írni. Görög mitológiám, a görög hőroszokról szóló könyvem vagy görög istenmonográfiáim – az „Asklepios”, „Hermes”, „Prometheus” – olvasóinak ezeket az írásokat pontosan megadott antik forrásaim mellett kiegészítőül ajánlhatom: amint a természettudós nem tartja rejtve műszereit, úgy én sem az enyéimet. Másképpen azonban, mint az önéletrajz útján, nem tudom megismerni őket.

*

Ki a magyar?⁸⁹

Magyarnak lenni – mit jelent ez, egyszerűen és a valósághoz leghívebben szólva? Aki erről szentül és mélyen gondolkodik, s aki magyarlétét megélte a leghalálósabban, más szót nem talál rá, mint azt, hogy *magyarnak lenni: sors. Sors: nem a kihúzható jószerencse értelmében, hanem a végzetes megkötöttségében*. Egy világbíró nagy népfiaul születni nemcsak megkötöttséget jelent, hanem jogokat és lehetőségeket, amelyek kis nemzetek polgárainak csak kivételesen juthatnak osztályrészüil. És mi, magyarok ebben a tekintetben nem tartozunk a kivételes sorsú népek közé. Sorsunk nagy csodáját nem a legjelentéktelenebb magyarok érzése szerint fejezi ki e sor: „Isten csodája, hogy még áll hazánk.” És sohasem a legsúlytalanabb magyarok voltak azok, akik a magyar sors súlyát tudva, megvallva és nem enyhítve hordták.

Hazádnak rendületlenül...

A szellemiség első és alapvető követelménye áll előttünk e súlyos magyarokban. A szellemi ember – hogy az elengedhetlent és leglényegesebbet mondjuk ki róla – szem, amely a sorsra nyílt rá. Ebben rejlik a szellemi magatartás sajátos paradoxija: az a tulajdonsága, hogy mindig felelős magatartás. A szellemi ember abban különbözik a szellemtelentől, hogy a sorsot *vállalta* – vállalta önlényegének, tisztánlátóságának megfelelően, fátyolozás és kendőzés nélkül.

De hát lehetséges lett volna, hogy ne vállalja? Elképzelhető-e a sorssal szemben a *választás* helyzete? Éppen ez az a paradoxia, amely a szellemi magatartást *felelős magatartássá teszi*. És rögtön világosan érthetővé válik, ha nem a legnagyobb általánosságban beszélünk róla, hanem arra az esetre tesszük fel a kérdést, amely most foglalkoztat. Elképzelhető-e a szellemi magyar ember életében olyan pillanat, amelyben választott, s amelyben mást is választhatott volna, mint a magyar sorsot? Esméljünk rá arra, hogy ilyen pillanat nemcsak lehetséges, hanem elengedhetlenül szükséges. A választás pillanata teszi a szellemi magyar embert szellemi magyar emberré, teszi azzá, ami a szellemtelenekektől, a minden uralom alatt egyformán tenyészőktől megkülönbözteti: *vállalóvá*. Esméljünk rá, hogy a választás pillanata volt az előfeltételük, hogy a sorsvállalás dőlt el velük, s akkor fogjuk fel csak, mit mondott Vörösmarty e szavakkal: „Hazádnak rendületlenül...”

Ott van mögöttük – megrendítő súlyt és mélységet ez ad nekik – a *másik* választás, a *nem-választás* felmerült lehetősége. Nem volt igazi lehetőség? Vörösmarty egyéni adottságában nem is lehetett más, mint magyar? *Szavait mégis a választás emeli fel oda, ahová bármelyik etika szempontjából csak feltekinteni lehet*. Ez teszi őket a magyar *szellem* megnyilatkozásává. A bennük kifejezett vállalás a helyzet, amelyről tudjuk, hogy a nagy világon kívül nincsen számunkra más, *szellemi helyé teszi, a magyar sorsot vállaltak világhelyévé*. Történelmünk ismer emigrációkat: Rodostóba, Amerikába, Torinóba. Azok a kivándorlók, akik emigrációjukkal is a magyar sorsot vállalták, nem lettek ezzel soha hűtlenek magyar helyükhöz. *A magyarságot magyarnak, idegen birodalom bennszülött emberanyaga helyett nemzetnek, itthon és odakinn mindig a vállaló magyarok tartották meg*.

A magyar sors hordozói.

Szellemi magyar embernek lenni annyit jelent, mint a vállaló magyarok sorsába állni. Szükség van-e erre? Ilyen értelemben legyen-e szellemi a nemzet szellemi pályát választott ifjúsága? Fennálljon-e egyáltalán a vállalók magyar szellemisége továbbra is? *Ilyen kérdéseknek még a felvetése is egy volna – az elmondottak után – nemzeti létünk belső feladásával*. Kérdéses egyedül a mód lehet: miképpen nyílhatnak rá a szemek arra, amit a magyar szellemi ember vállalt, s vállal ma is végzete szerint s felelőssége paradox tudatában? A vállalás mindig egyéni, aki vállalt, személyiségét tette választására, de a meglátás lehet az előttünk járó vállalóké. Kik után haladhat ma a vállalók sora?

A magyarság nyílt szemei jóideje már inkább a költők és az írók, mint a politikusok. Történelmi helyzetünk nagy birodalmak tövében, sőt keretében a magyar államférfiakat szükségképpen oldaltnézőkké tették, a külső áramlatokra ügyelőkké, múltó

helyzetek mérlegelőivé. Nem kivétel nélkül (amint a költők és írók sem kivétel nélkül tisztá szeműek). Voltak olyanok is, aki teljes értelemben számítanak vállalóknak: a magyar sors tudatos hordozóinak. *De a magyar sors látója már századok óta nem az államférfi, hanem a magyar író.* A magyar ifjúság legegyszerűbb útja a magyar szellemiség felé: *olvasni a magyar irodalmat!*

Legalább ennyit kötelességünknek kell ma érezniük valamennyi kar hallgatóinak: felnőtt és felelős emberekhez illő személyes vonatkozásba lépni a magyar irodalommal, s műveiken át a nagy magyar írókkal, régiekkel s újakkal egyaránt. Hallgatni őket. Először csak a hangjukat, s megtanulni, hogyan cseng a komoly s felelős magyar szó, mi a zengése az igaz panasznak és intelemnek, a soha eléggé meg nem hallgatottnak. Azután meghallgatni őket: nézeteiket, tanácsaikat, amelyek lehetnek ellentmondók, de a magyar sors kérdéseiben ellentmondásaikkal is mindennél jobban eligazítanak. Vagy ha már nem tennék, már nem tehetnék, *ha a magyar sors az volna, hogy a magyar fiúlek többé már nem hallgathatnának a magyar szellem szavára – olyan lehetőség ez, amelyről nem kívánok szólni.*

Egy fantasztikus kép lebeg a szemem előtt. A pécsi egyetem diákjait látom a Mecsek útjain, szabad idejükben nagy magyar irodalmi művek tanulmányozásában elmerülve. Hallom őket, amint arról vitatkoznak, mit szólna mai kérdéseinkhez Széchenyi és Kossuth, Zrínyi és Bessenyei. Amint kétséges pillanatokban idézik nagy magyar költőinket. Utópisztikus kép!

De mégis: mi lenne akkor, ha megvalósulna?

JEGYZETEK

- 1 Vámos Imre (1927–1993) író, újságíró, parasztpárti politikus, 1948-ban emigrált. Társaival (Borbándi Gyula, Molnár József, Borsos Sándor) a svájci Davosban 1950 augusztusában alapította a Látóhatár folyóiratot, amelynek 1958-ig kiadója és felelős szerkesztője volt. Dolgozott a Szabad Európa Rádiónál Janus álnéven. 1962 februárjában visszatért Magyarországra, és a Magyar Nemzet külpolitikai rovatvezetőjeként dolgozott.
- 2 Hermann Hesse (1877–1962) Nobel-díjas német-svájci író, költő, festő. A 80. születésnapjának megünnepléséről van szó.
- 3 *Briefwechsel aus der Nahe. Mit Hermann Hesse.* Langen-Müller, München, 1972
- 4 „Hermann Hesse, az újabb német irodalom egyik legnagyobb alakja, júliusban érte meg nyolcvanadik születésnapját. Tudatosan mellőzzük az ’ünnepele’ szót: az idős író nem engedte, hogy az ilyen alkalmakkor szokásos módon ünnepejjék. Azt azonban nem tudta megakadályozni, hogy a világsajtóban mindenütt méltatások jelenjenek meg róla, hiszen kimagasló szerepét korunk irodalmában már jóval nyolcvanadik születésnapja előtt ismerte és értékelte az írástudó világ és a könyvolvasó közönség”. *Hermann Hesse.* Irodalmi Ujság, 1957. augusztus 1. VII. évf. 6. sz. 10.
- 5 Hermann Hesse a svájci Montagnolában lakott.
- 6 h. c.= hororis causa (lat.) tiszteletbeli cím
- 7 de vivis nil nisi bene (lat) élőkről csak jót

- 8 Magyar Írók Szövetsége Külföldön (1957–1961), székhelye Londonban. Kiállt az 1956-os forradalom, a bebörtönzött írók s az írás szabadsága mellett. Határozott az Irodalmi Ujság kiadásáról és a könyvkiadó Magyar Könyves Céh megalakításáról.
- 9 Lao-Ce: *Tao Te King*. Ágner Lajos fordítása. Officina könyvtár 32/33, Bp., 1943.
- 10 *Tao Te King. Az Út és az Ige*. Fordította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Hatvany Bertalan. Látóhatár, München, 1957
- 11 Kerényi kézírásos, lap alji megjegyzése ehhez: 7. lap, v. ö. 8. lap!
- 12 Kerényi kritikus hozzáállásával szemben a Látóhatárban megjelent két könyvismertetésben inkább az elismerés hangja dominál. „Mesteri magyar tolmácsolás”. Határ Győző: *Az Út és az Ige könyve: a Tao Te King*. Látóhatár, 1957. szeptember-október, VIII. évf. 5. sz. 290-294. „A világirodalom Tao Te King fordításaiból Hatvany Bertalan fordítása a leg-sikerültebb. [...] Olyan ez, mint Vikár Béla Kalevala-fordítása”. Máté Imre: A „Tao”, „Numi Torem” és az „Öreg Isten” azonossága. *Gondolatok Hatvany Bertalan Tao Te King fordításának olvasása közben*. Látóhatár, 1957. szeptember-október, VIII. évf. 5. sz. 294-297. A folyóirat korábban részleteket közölt Hatvany Bertalan fordításából: Hatvany Bertalan: *Az Út és az Ige könyve: a Tao Te King – részletek*. Látóhatár, 1956. szeptember-október, VII. évf. 5. sz. 221-224.
- 13 Talán Olaszországba, a második világháború után emigrálhatott Pongrácz Mihály, akit nem említ Nagy Csaba: *A magyar emigráns irodalom lexikona* (Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 2000) sem.
- 14 Pongrácz Mihálynak három írása jelent meg a Látóhatárban. A Kerényi-levélben említett „minap beküldött” lehet *A konkurrencia*. 1958. március-április, IX. évf. 2. sz. 55–56. Korábban megjelentek: *Szunyogtánc*. 1954. július, V. évf. 4. sz. 229-232., *A föld számonkér*. 1954. november, V. évf. 6. sz. 343-345.
- 15 *Unwillkürliche Kunsreisen. Fahrten im alten Europa 1952/53*. Neue Folge, Zürich, 1954
- 16 Kerényi a Bécsi Egyetem és az Österreichische College meghívására tartott előadásokat Bécsben. – R -: *Irodalmi és művészeti kalendárium*. Nemzetőr, 1958. február 1-15. III. évf. 25. sz. 7.
- 17 Lásd a 12. jegyzetet.
- 18 *Die Mythologie der Griechen II. Heroengeschichten*. Zürich, 1958
- 19 *Gesprach in Briefen, – mit Thomas Mann*. I. 1934-1945. II. 1945-1955. Zürich, 1960
- 20 Borbándi Gyula: *A Látóhatár – Új Látóhatár indulása ötven évvel ezelőtt*. <http://www.hhrf.org.europaiutas/20004/20.htm>
- 21 Kerényi Magda: *Kerényi Károly írásainak kivonatos bibliográfiája*. In: *Kerényi Károly és a humanizmus*. Svájci Magyar Irodalom- és Könyvbarátok Köre, Zürich, 1978. 110-119.
- 22 Kerényi Magda szerint dr. Lénárd Sándor „szüntette meg az Uram migrénjét”. Kerényi Magda levele Kovách Aladárnak, 1960. december vége. In: *Kerényi Károly és Kerényi Magda leveleiből*. Megjelenés alatt.
- 23 Kerényi Károly: *Egy migrénes naplójából*. Látóhatár, 1953. V. évf. 4. sz. 201-203.
- 24 Kerényi Károly: *Kiadatlan Gulyás Pál költemények és levelek*. Látóhatár, 1954. szeptember, V. évf. 5. sz. 299-302. Kettőjük kapcsolatáról: Lisztóczy László: *Adj Ideákat az időnek! Kerényi Károly és Gulyás Pál barátságának dokumentumai*. Kráter Kiadó, Bp., 1989
- 25 Kerényi Károly: *Thomas Mann halálára*. Látóhatár, 1955. július-október, VI. évf. 4-5. sz. 219-222. Később még gondos elemzéssel mutatja be a Varázshegy zsidó származását, kommunista-jezsuita regényalakja, Naphta és Lukács György lehetséges és számításba vehető

- összefüggéseit. Kerényi Károly: *Thomas Mann – Naphta – Lukács György*. Új Látóhatár, 1962. január-február, V. évf. 1. sz. 30-38.
- 26 „Kerényi mindent elkövetett, hogy a tehetséges író ne kallódjék el”. Fáj Attila: *Kerényi Károly hatása a hazai és nyugati magyar írókra*. In: *Kerényi Károly és a humanizmus*. Svájci Magyar Irodalom- és Könyvbarátok Köre, Zürich, 1978. 38-63.
- 27 A Nemzetközi PEN Club keretében alakult Hontalan Írók Központjának a német nyelvterület menekült íróit összefogó csoportnak tagja. Kerényi a Németországi Magyar Írók Munkaközösségének díszelnöke. A Münchener Magyar Intézet (1962 decemberében alakult) tudományos tanácsadó testületének ugyancsak tagja volt. Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1985. 380-381.
- 28 Márai Sándor *Halotti beszéd* című verse a Látóhatárban jelent meg (1951. szeptember-október, II. évf. 5. sz. 5-6.), de „közreműködését megszüntette, azzal az indoklással, hogy a jövőben műveit, mondani- és írniivalóit, beleértve naplójegyzeteit, kötetekben teszi közzé”. Borbándi Gyula: *A Látóhatár – Új Látóhatár indulása ötven évvel ezelőtt*. Európai Utas, 2000. 4. sz. Később még egyszer közlik a verset, Tamási Áron és Márai levélváltása előtt *Vita a hazáról* címmel. A *Halotti beszéd* „egy nagy magyar író megrázó vallomása a száműzetésben az elnyomott népről, az elveszett hazáról és a kietlen világról”. [...] „A száműzött író pesszimizmusával szemben Tamási a reménységet hirdeti”. *Látóhatár*, 1954. július, V. évf. 4. sz. 193-197.
- 29 „Kerekes” fedőnevű ügynökként „1960 júliusában Salzburgban szervezték be hazafias alapon, külügyi fedéssel. [...] Biztosítottuk folyóirata kiadásának anyagi költségeit és anyagi juttatásban is részesítettük. [...] Kerekes eddig az alábbi összegeket kapta tőlünk: 1960 júniusában 1000, augusztusában 1500, szeptemberében 2750, októberében 4500 schillinget, 1960 decemberében 2000 schillinget és 1650 márkát. 1961 január-február-március 4600 márka. Tehát összesen 29 700 schillinget és 4600 DM-et. Ebben az összegben benne van az indított akcióval kapcsolatos költség is, emellett 20 000 schillinget fizetünk ki számára abból a célból, hogy gyors hazatérése esetén adósságait rendezhesse”. ÁBTL – 3. 2. 1. – Bt – 123/2 /28-33.
- Vámos Imre a *Látóhatár* 1958. március-áprilisi számát (IX. évf. 2. sz.) jegyezte utoljára szerkesztőként és felelős kiadóként.
- „Varga Béla” ügynök Kerényi Károlyról is jelentett 1963. február 8-án. ÁBTL – 3. 2. 3. – Mt – 570/2 /55
- 30 Szamosi József: *Kovách Aladár (1908–1979)*. In: Szamosi József: *Írások – vallomások*. Auróra könyvek, München, 1982. 200-201.
- 31 Sümei György: *Szalay Lajos levelei Kovách Aladárhoz*. (Dokumentumok – Österreichische Nationalbibliothek, Wien). In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XXXIII-XXXIV. Miskolc, 1996. 529-546., *Tatay Sándor levelei Kovách Aladárhoz*. „Bévil van az egyetlen forrás”. Sümei György szövegközlése. Életünk, 2017. 12. sz. 4-24.
- 32 Petővári Ágnes: *Kovách Aladár portréjához*. Somogy, 1987. 5. sz. 56-60., Hartványi István: *Kovách Aladár bibliográfiája*. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1994
- 33 István Németh: *Ungarische autographen in den beständen der handschriftensammlung der Österreichischen Nationalbibliothek*. In: *Ex libris et manuscriptis*. Quellen, Editionen, Untersuchungen zur österreichischen und ungarischen Geistesgeschichte. Herausgeber István Németh and András Vizkelety. 1994. 91-111. (Separatum)
- 34 A bibliográfia nem jelent meg a Nemzetőrben.

- 35 Kerényi Magda: *Kerényi Károly írásainak kivonatos bibliográfiája*. In: *Kerényi Károly és a humanizmus*. Szerk.: Saáry Éva és Szépfalusi István. SMIKK, Zürich, [1978.] 110-119.
- 36 Beszámolnak arról, hogy 1958. jan. 21-22-én a Bécsi Egyetem és az Österreichische College meghívására két előadást tartott. Kerényi köszönetet mondott „az osztrák népek a magyar forradalom idején tanúsított áldozatkész és páratlan magatartásáért”. Kiemelte, hogy „a magyar forradalom 1956 októberében az egységes nyugat-európai szellem spontán és impozáns megnyilatkozása volt”. -R-: *Irodalmi és művészeti kalendárium*. Nemzetőr, 1958. február 1-15. III. évf. 25. sz. 7.
- 37 Nemzetőr, 1958. augusztus 15. III. évf. 37. sz. 4-5.
- 38 Ekkor a „maroknyi tibeti nép vívta élethalálharcát a sokszázmilliós vörös Kína hadseregével”. 12 000 tibeti vált „hozzánk hasonlóan hazátlan földönfutóvá”. Adományokat gyűjtött a Kőrösi Csoma Tibeti Segélyalap javára a The Kossuth Foundation, Inc. Új Látóhatár, 1959. május-június, II. évf. 3. sz.
- 39 Prof. Kerényi Károly: *Tibet a magyar szellemi életben*. (Ford.: K. G.). Nemzetőr, 1959. június 1. IV. évf. 56. sz. 7.
- 40 Kerényi Károly: *Bartók Béla Cantata profanája*. Halálának 15 éves évfordulóján. Nemzetőr, 1960. szeptember 15. V. évf. 87. sz. 5.
- 41 Kerényi Károly: *Rendületlenül* (Előadás a menekült magyar diákok pozszai találkozóján). Nemzetőr, 1959. november 15. IV. évf. 67. sz. 1-2., 7.
- 42 faculté maitresse (fr.) fő lelki tulajdonság
- 43 Babits Mihály: *A magyar jellemről*. In: *Mi a magyar?* Szerk.: Szekfű Gyula. Magyar Szemle Társaság, Bp., 1939. 37-86. A ki a magyar, mi a magyar, milyen a magyar kérdéskör az 1930-as évek végén s az 1940-es évek elején sokakat foglalkoztatott. (Lásd erről: Gunda Béla: *Mi a magyar?* Vigília, 1982. augusztus, 47. évf. 8. sz. 569-575.)
- 44 „A pécsi Erzsébet Tudomány-Egyetem filozófiai fakultásának dékánja, Kerényi Károly [...] legutóbb beszédet intézett az egyetemi ifjúsághoz”. Ezt közölte a lap: Kerényi Károly: *Ki a magyar?* Magyar Nemzet, 1939. április 23. II. évf. 92. sz. 11. Kerényi írásához hasonló címen 1939 őszén Illyés Gyula is publikált egy írást: Illyés Gyula: *Ki a magyar*. In: *Régi magyarok*. Szerk.: Szabó Zoltán. MEFHOSZ Könyvkiadó, Bp., 1939. Illyés írásáról: N. Horváth Béla: *Illyés Gyula és a nemzetkarakterológia. Ki a magyar (1939)*. Kortárs, 2021. 5. sz. 56-65.
- 45 „Talált időt arra, hogy betérjen a magyar egyetemista ifjúság szellemi szállásaira, a főiskolai hetek színhelyére, Pozzába, Leydenbe, Norvégiába, s elmondja klasszikussá vált fejtegetését a diaszpóráról és a két hazáról. [...] Külföldi életünk hányódásaiban is Kerényi Károly vállalta a lélekirányító szerepét”. H. T.: *Tanítónk a humanitásban – Kerényi Károly 70 éves*. Nemzetőr, 1967. március, XI. évf. 204. sz. 7.
- 46 1961. március végén *A görög emberkép és Európa* címen tartott előadást (Salzerbad, Ausztria). Ecce homo – Utitárs. Osló–Bécs, 1962
- 47 *Diáktalálkozó Norvégiában*. Nemzetőr, 1960. május 15. V. évf. 79. sz. 6.
- 48 Cs. Szabó László: *Kerényi Károly arcképe*. In: *Kerényi Károly és a humanizmus*. Szerk.: Saáry Éva és Szépfalusi István. SMIKK, Zürich, [1978.] 92–109.
- 49 Ugyanitt leszögezi: „ma már az emigráció szó sem használható. Az emigráció szónak van egy történelmi múltja, és amikor mi magunkat 'emigránsoknak' mondjuk, bizonyos tekintetben csatlakozunk az szabadságharc utáni emigrációhoz, és szívesen vállalnánk ezt a nagy történelmi múltat”. Kerényi Károly: *Égjen bennünk a láng*. Délamerikai Magyarság (Buenos Aires), 1962. november 8. XXXV. évf. 4106. sz. 7. Ugyanezen írás korábban

- megjelent: Magyar Híradó (Bécs), 1962. szeptember 15. VI. évf. 28. sz. 1-2. Kerényinek ezt az írását egy magyar emigráns „az első komoly biztatás”-ként értékeli s kijelenti, hogy „A magyar nyelv az utolsó kincsem, amelyet az emigrációba átmenthettem: köldökzsinór, amely még köt a hazai földhöz”. N. Nándor: *Kerényi Károly címére*. Magyar Híradó, 1962. október 15. VI. évf. 29. sz. [3.]
- 50 Kerényi Károly: *A magyar diaszpóra létjoga*. Magyar Híradó (Bécs), 1963. január 1. VII. évf. 1. sz. [3.] Még egy előadása (A mythos lényege és a technika, Bajor Szépművészeti Akadémia, 1964. márc. 10.) utáni, a Szabad Európa Rádióknak adott interjújában is „külön rámutatott a magyar emigráció fontos politikai feladataira”. *Kerényi Károly*. Nemzetőr, 1964. április, IX. évf. 170. sz. 7.
- 51 Kerényi Károly: *Nemzetközi tekintélyek az „enyhülésről”*. Nemzetőr, 1963. május 15. VIII. évf. 151. sz. 1.
- 52 Kerényin kívül Teller Ede, Várady Imre, Menczer Béla és Vaszary Gábor munka-terveiről szól az írás. *Magyar írók és tudósok műhelyében*. Nemzetőr, 1963. március 1. VIII. évf. 146. sz. 5.
- 53 A kötetbe tervezett írásai: Tibet a magyar szellemi életében, A verdasiói Magyar Madonna, Bartók Béla Cantata profanája. Mindegyik írása megjelent a Nemzetőrben.
- 54 *Tessiner Schreibtsch*. Mythologisches – Unmythologisches. Steingrüben, Stuttgart, 1963
- 55 H. T.: *Tanítónk a humanitásban – Kerényi Károly 70 éves*. Nemzetőr, 1967. március, XI. évf. 204. sz. 7. Lásd még: Sulyok Vince: *A szellem asconai szigete. Kerényi Károly összegyűjtött műveinek első kötetéhez*. Nemzetőr, 1970. március, XV. évf. 240. sz. 6.
- 56 Pisoniensis: *Szellemi diplomáciánk ügyében – Levél Kerényi Károlyhoz*. Nemzetőr, 1960. február 1. V. évf. 72. sz. 1.
- 57 Prof. Kerényi Károly: *Magyar puritanizmust – Válasz Pisoniensisnek*. Nemzetőr, 1960. április 1. V. évf. 76. sz. 1.
- 58 Fáj Attila: *Kerényi Károly hatása a hazai és nyugati magyar írókra*. In: *Kerényi Károly és a humanizmus*. Szerk.: Saáry Éva és Szépfalusi István. SMIKK, Lugano, 1977. 28.63.
- 59 Aláírta – többek között – Dálnoki Veress Lajos, Hennyey Gusztáv (volt külügyminiszter), dr. Teleki Béla (országgyűlési képviselő, az Erdélyi Magyar Párt volt elnöke), Wass Albert író (Amerikai Magyar Szépművészeti Céh, USA), dr. Varga László (Szabad Magyar Jogászok Szövetsége).
- 60 *Kiáltvány az Emberi Jogok Éve alkalmából a magyar nép és a béke érdekében*. Nemzetőr, 1968. november, XII. évf. 224. 1.
- 61 Kerényi Magda (1914–2004) angol–francia nyelvből és művészettörténetből diplomázott. 1936-tól Kerényi Károly felesége. Irodalmi, művészeti cikkeket, kritikákat írt az Új Látóhatárba, a Katolikus Szemlébe és az Irodalmi Ujságba.
- 62 Később egy írás is megjelenik Lénárdról: Magda Kerényi: *Gesichter und Schicksale in der Emigration dr. Lénárd oder der Abschied von Europa*. Nemzetőr Freiheitskämpfer, Hajhr-gang 5. Nr. 9. 1961. 10.
- 63 Németh László németül megjelenő könyveiről, azok példányszámáról: Tamás: *Németh németül*. Nemzetőr, 1962. november, VII. évf. 139. sz. 5., *Németh László Iszony*. Irodalmi Ujság, 1968. február 15. XIX. évf. 3. sz. 12.
- 64 Korábban többször közöltek Németh László írásaiból részleteket. Pl. Németh László: *Emelkedő nemzet* (Irodalmi Ujság 1956. nov. 2. alapján). Nemzetőr, 1957. február 15. II. évf. 2. sz. 5., Németh László: *Nemzet és író*. Nemzetőr, 1958. március 15. III. évf. 27. sz. 3., Németh László: *Szabadság a hó alatt* (Magyar műhely). Nemzetőr, 1958. december

15. III. évf. 45. sz. 4, 8., Németh László: *Meghalni vagy kovász népnek lenni!* (A minőség forradalmából). Nemzetőr, 1960. február 15. V. évf. 73. sz. 4.
- 65 A félreértés e két írás miatt keletkezhetett: Karl Kerényi: *Vom Nutzen des Essayisten II.* és Von László Németh: *Die unterbrochene Erzählung.* (Megszakított elbeszélés). Aláírása: Aus dem Ungarischen von Tibor Kovács. Nemzetőr Freiheitskämpfer, Jahrgang 8. Nr. 8. 1964. 9-10.
- 66 Helyreigazítást nem találtam a lapban.
- 67 „A kiadó az Égető Eszter helyett találhatott volna más magyar regényt, mely méltóbb lett volna arra, hogy irodalmunkat világirodalmi szinten képviselje”. V. P.: *Égető Eszter németül.* Nemzetőr, 1964. február, IX. évf. 168. sz. 8.
- 68 Valószínűleg Radnóczy Antalról (1912–?) van szó. Katonatiszt, 1942-ben harcolt a Donánál. A háború végén a Honvédelmi Minisztériummal kitelepül Németországba. 1957-1962 között Bécsben élt, majd Münchenben. Újságíróként dolgozott, a Nemzetőr és a Donau Bote mellett több német, francia és angol lap közli. Kerényi Magda később is hivatkozik rá, lásd 9. levél.
- 69 Csizmadia Zoltán (1930-?) újságíró, üzletember. A Nemzetőr egyik alapító szerkesztője (álneve: Pannonius). A többiek: Kecskési Tollas Tibor, Kapossy Endre néven Bujdosó Alpár, Balatoni Lóránd néven dr. Szalay Lóránd.) 1956–60 között a Nemzetőr szerkesztő bizottságának tagja. A Nemzetőrön kívül publikált a Katolikus Szemlében és a Magyar Híradóban.
- 70 Szerb Antalné sz. Bálint Klára (1913–1992) 1938-ban ment feleségül Szerb Antalhoz (1901–1945), aki Kerényinek jóbarátja volt.
- 71 frech (ném) pimasz, szemtelen
- 72 Lénárd Sándor (1910–1972) orvos, műfordító, klasszika filológus, író, költő. Bécsben tanult, 1938–52 között Rómában élt, ahol összebarátkozott Kardos Tiborral, a Római Magyar Akadémia igazgatójával, s orvosa lett az intézménynek, ahol sokakkal megismerkedett a magyar szellemi életből (Kerényi Károly, Déry Tibor, Lengyel Balázs, Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor, Károlyi Amy, Szabolcsi Bence, Karinthy Ferenc). 1953-tól Brazíliában élt. Művei – Szerb Antalné Bálint Klára közbenjárására – 1967-től Magyarországon is megjelentek.
- 73 szeriöz (fr-ném) fontos, jelentékeny, megbízható személy.
- 74 nosztrifikálás – nosztrifikáció (lat) külföldön szerzett oklevél, bizonyítvány honosítása
- 75 A Londonban megjelenő Irodalmi Újság.
- 76 Magda Szabó: *Das Fresko – Ausschnitt aus dem Roman* – Freiheitskämpfer, Jahrgang 4. Nr. 12. 1960. A Kerényi házaspár kapcsolata a Nemzetőr német nyelvű kiadásával nem tárgya e dolgozatnak.
- 77 causerie (fr) beszélgetés, csevegés
- 78 titulus bibendi (lat) ürügy az ivásra, ám itteni szövegösszefüggésében: jogcím valamilyen ranghoz, kitüntetéshez.
- 79 konfúzió (lat) zavar, szétszórtság. Ugyanis Magda Kerényi a levél aláírása, amit azután korrektúrajellel Kerényi Magdára javított.
- 80 A Kerényi által összeállított „teljes bibliográfiáját” nem találtam, s valószínűleg nem is jelent meg a Nemzetőrben.
- 81 Kerényi itt valószínűleg a Contemplator név alatt jegyzett írására utalhat: *Szent-Györgyi Albert a forradalom után.* Nemzetőr, 1958. november 15. III. évf. 43. sz. 3.

- 82 Szabó Magda: *Freskó*. Magvető, Bp., 1958. Németül: Szabó Magda: *Das Fresko*. Roman [übers] von Mirza von Schiching. Insel-Verlag, Wiesbaden, 1960
- 83 dr. Szalay Lóránd a Látóhatár és 1952. III-1958. VI. között az Ungarischer Freiheitskämpfer szerkesztője. Balatoni Lóránd álnéven a Nemzetőr egyik alapító szerkesztője. Ezidőtt költözött, kivándorolt Amerikába.
- 84 Tollas Tiborné, Maja
- 85 dr. Harangozó Ferenc (1908-?) a bencéseknel, majd Budapesten és Innsbruckban filozófiát és teológiát tanult. 1934-ben pappá szentelték, 1938-ban doktorált Innsbruckban. Mindszenty mellett káplán Zalaegerszegen, majd hittanár Szombathelyen. 1942-ben került a Muravidékre. 1948-ban mint főiskolai tanárt az utcáról elhurcolják, és a badeni bíróság 25 év kényszermunkára ítéli. 1958-ban kerül vissza Szibériából, majd az ÁVÓ újra letartóztatja, az 1956-os forradalom szabadítja ki, és Svájcba menekül. 1960-tól a Burg Kastl-i Magyar Gimnázium igazgatója.
- 86 Nemzetőr, 1961. május 15. VI. évf. 103. sz. 6.
- 87 A korrektúrában a mondat második fele így volt: „akik együttesen az emberiség magasabb öntudatát alkotják”.
- 88 *Romandichtung und Mythologie – ein Briefwechsel mit Thomas Man, 1934-1945.*, Zürich
- 89 A Magyar Nemzet ezzel a bevezetővel közölte Kerényi írását: A pécsi Erzsébet Tudományegyetem filozófiai fakultásának dékánja, Kerényi Károly, a kitűnő tudós legutóbb beszédet intézett az egyetemi ifúsághoz. Ezt az értékes és mély jelentőségű megnyilatkozást Kerényi Károly professzor úr közlés végett a Magyar Nemzetnek átengedte. Kerényi Károly: *Ki a magyar?* Magyar Nemzet, 1939. április 23. II. évf. 92. sz. 11.

